



Anton Marec

Po stopách tatranských názvov

Tatry

Tatry sú súčasťou Karpát. Názov Karpaty má byť podľa jazykovedcov odvodený od názvu kmeňa, ktorý na úsvite nášho letopočtu žil v severovýchodnej časti dnešného Rumunska, v miestach, kde sa tento mohutný horský masív dvíha z dunajskej roviny do dvaapoltisícmetrovej výšky. Vraj práve podľa týchto Karpov nazvali rímski geografi toto pohorie Karpatským a tento názov sa potom skrátil na Karpaty. Pravdepodobnejšia sa však javí verzia, že základ tohto názvu tvorí staré nemecké, možno až indogermánske (indoeurópske) slovo k a r p – skala, útes, a názov Karpaty (po nemecky Karpaten) vznikol miernou modifikáciou spojenia tohto slova so slovom g r a t – horský hrebeň.

A názov Tatry?

Niektó si vznik tohto názvu vysvetľuje naivnou historkou o rátaní horských vrcholov, ktoré sa skončilo pri čísle tri a do ktorého sa priplietlo typické spišské slovíčko „ta“, iný spája tento názov s Tatármi, ktorí tu vraj skameneli, keď svojho času ohrozovali toto územie. Cestovateľ Simplicissimus zasa zachytil v polovici 17. storočia v Kežmarku takéto vysvetlenie názvu: „Tieto vysoké vrchy sa začínajú v Tatarsku (mal na mysli Moldavsko, ktoré bolo vtedy pod tureckou, pre väčšinu ľudí tatárskou nadvládou), preto ich Sclavovia nazývajú Tartri.“

Je tu však aj verzia, ktorá označenie Tatry spája so slovom, ktoré sa údajne v niekoľkých slovanských nárečiach používalo na označenie kamenitej pôdy (u ukrajinských Huculov bol donedávna živý výraz t o l t r a – skala). Je tu aj verzia vychádzajúca zo slova t a r t i, ktoré vraj existovalo ešte v indoeurópskom jazyku a malo význam temný, no nami požívané indogermánske slovníky ho nepoznajú. Okrem nich sa za základ názvu niekedy považuje aj názov v podobe Tarczal, ktorý mal označovať Holé vrchy – ten však v skutočnosti predstavuje len pomadařčený tvar pomenovania Turtal. Ide o názov zrna-

menaný v prvej polovici 13. storočia, ktorý sa skladal z nemeckých slov *t u r a t a l* a vznikol vo význame Banské údolie...

Najpravdepodobnejším základom názvu Tatry sa preto zdá indogermánske prídavné meno *t a u n t* – obrovský, ktoré sa tu zrejme spojilo s výrazom *r e i* – predmet, objekt. Vzhľadom na to, že sa toto slovo objavuje aj v názvoch *Matra* či *Fatra*, treba predpokladať, že bolo používané aj vo význame masív.

Názov v podobe *T a t r y* bol vôbec po prvý raz uvedený roku 1125 v Kosmasovej kronike a neskôr aj v listine vyznačujúcej hranice *szczyrzyckého* opátstva, ktoré prvé začalo s baníckymi aktivitami na podhorí poľských *Tatier* a možno aj v nich. V Uhorsku sa s tvarom *Tatry* stretneme prvý raz až roku 1549 vo Wernherovej knihe *O podivuhodných vodách Uhorska* („*sclauorum lingua appellatur Tatri*“).

V každodennej komunikácii ľudí žijúcich v stredoveku na úpätí *Tatier* boli však tieto hory označované najmä názvami, čo im dali prví západoeurópski banskí kolonisti, ktorí sa pod nimi usadili najneskôr od polovice 12. storočia, teda názvom *Turtal* či jeho miestnymi tvarmi. Údajne ich tiež nazývali *Karpaty*, teda *K a r p a t e n*. Ako ďalší názov, ktorým nazývali *Tatry*, sa uvádza tvar *Schneegebirge*. V tomto prípade ide zrejme o skomolený zápis, resp. výklad pôvodného názvu, ktorý mal tvar *S e e k g e b i r g e* – *Hory*, kde sa kope, metaforicky *Rudné ložiská*, veď indogermánske či indoeurópske sloveso *s e k*, *s e e k* je prítomné v pôvodných názvoch niekoľkých *spišských* (ale aj *slovenských*!) obcí s baníckou minulosťou.

Tieto názvy i absolútna väčšina názvov uvedených v nasledujúcich kapitolkách sa v *Tatrách* udomácnili najneskôr v období prvej vlny západoeurópskych kolonistov, pozvanej panovníkom *Gejzom II.*, ktorá pod *Tatry* dorazila najneskôr v polovici 12. storočia a tvorili ju najmä *baníci z Porýnia* a *Flámska*. Okrem týchto sa na *Spiši* usadili aj *žoldnierski vojaci z dnešného Alsaska* a *stavební odborníci z Valónska*. *Žoldnieri* vytvorili hradnú posádku *Spišského hradu* a vzápätí sa zapojili do uhorských výbojov v *Haliči* a *Vladimírsku*. Tí druhí, *Valóni*, sa usadili v obci nazývanej *Wallendorf* – *Osada Valónov*, dnes ju poznáme ako *Spišské Vlchy*. Prvé mestské privilégia dostalo toto mesto už 31. mája 1243 a sú to vôbec druhé najstaršie privilégia na *Spiši*.

Ešte staršia ako tieto dve mestečka je *Gelnica*, výsledok mohutného úsilia *porýnskych baníkov* v naozaj nehostinnom kraji pri rieke *Hnilec*, vlastne najstaršie *spišské sídlo* so štatútom mesta. Výrečne na to poukazuje fakt, že kráľ vo svojej listine z roku 1239 nazýva *Gelničanov* „*cives*“, čiže *obyvatelia*, zatiaľ čo ostatných *obyvateľov Spiša* len „*hospes*“, čiže *hostia*. A keď o necelých štyridsať rokov tieto privilégia potvrdzuje a rozširuje iný kráľ, *Ladislav IV.*, zana-

menáva, že pred neho predstúpili „iudex, iurati et universi cives de Gelnichbanya“ a nazýva ju už celkom samozrejme civitas, čiže mesto.

Takíto „cives“ sa však dávno pred začiatkom 13. storočia neusadili len v doline Hnilca, ale aj pod Tatrami. Okrem tatranského názvoslovia je dokladom ich prítomnosti v tomto kraji aj fakt, že keď sa približne o storočie neskôr znovu vytyčovali hranice darovaných území, bolo na nich objavených množstvo starých, opustených, často len spolovice vyťažených baní a mnohé lokality mali už bežne používané názvy odvodené práve od baníckych aktivít. Preto sa nedá vylúčiť, že išlo o bane a názvy, ktorých pôvod siahal do oveľa skorších storočí nášho letopočtu, keď kraj pod Tatrami obývali Kelti a starí Germáni. Ba možno až do obdobia, v ktorom rímsky geograf Ptolemaios začlenil tento kraj do územia nazývaného Germánia.

Kriváň

Prvé známe seriózne pokusy s ťažbou drahých kovov sa v tejto vari najznámejšej tatranskej banskej lokalite začali za vlády cisára Žigmunda, teda v prvej polovici 15. storočia, a pokračovali aj za vlády jeho nástupcu kráľa Mateja. Zlata, po ktorom panovníci vzhľadom na stav štátnej pokladnice túžili najviac, sa tam však veľa nenašlo, skôr striebro a najmä meď. Vtedajšie bane sa nachádzali pod Priehybami, čo dodnes pripomína názov neďalekej lokality Banský žľab, pôvodne Grubenrinne.

Neskôr, v období vlády cisára Maximiliána (1564 – 1576), sa štólne začali hľbiť aj vo vyššie položených strminách stúpajúcich až k vrcholu Kriváňa, teda v nadmorskej výške nad dvetisíc metrov. Vtedy sa pre celú lokalitu ustálil názov Bane – G r u b e n. Aj tentoraz sa otvorili predovšetkým pre zlato. Obsahoval ho najmä antimonit a pyrantimonit zo štólne Terézia. Okrem týchto sa tu v tom období ťažila ešte cínová ruda, a to v štólni, ktorú otvorili povyššie Terézie. Ďalšie štólne boli vtedy otvorené v dolinke medzi Kopou a Grúnikom (základ názvu treba hľadať v starom nemeckom výraze g r u n t – diel, pozemky, majetok), a takisto vo Veľkom žľabe (pôvodne R i n n e – žľab, povrchová baňa) nad nimi. Miesto, kde stáli k baniam patriace banské mlyny, dodnes označuje názov Do stúp, resp. Stupy (od slovesa s t ä u p e n – mlátiť, bičovať, tĺcť, v tomto prípade roztlákať, stupy boli totiž zariadenie, kde za pomoci vodou poháňaných drvičov dochádzalo k prvej úprave vyťaženej rudy).

Vozová cesta, po ktorej sa odvážal cenný výťažok, sa napájala na vtedajšiu hlavnú krajinskú cestu medzi Hybami a Lučivnou. Pod Kriváň odbočovala pri dnes už neexistujúcej osade Belanské. Z nej potom stúpala popri potoku Bela (názov so základom v starom nemeckom slove b e l – mocný, divoký)

k Trom studničkám. Tu sa rozvetvovala. Jedna jej časť mierila do Kôprovej doliny, druhá stúpala na Grúnik, čo je južný výbežok Kriváňa, a tretia do naľavo ležiacej Važeckej doliny.

V masíve Kriváňa nájdeme aj lokality s názvami Handel, Zahandel, Hámor či Krámce.

Kde hľadať ich korene?

Názov H á m o r zrejme označoval kováčsku dielňu, kde baníkom ostrili a opravovali nástroje (pre typický hámor je tu prislaby prúd vody), zatiaľ čo názov H a n d e l mohol označovať sídlo niektorého z tam podnikajúcich bankských podnikov, veď slovo h a n d e l sa v stredoveku často používalo na označenie obchodnej spoločnosti. A jedna taká pod Kriváňom bezpečne podnikala. Zachoval sa aj jej názov G l i k r a d. Historici, ktorí v podstate všetko bankské podnikanie v Tatrách považujú za záležitosť vyšinutých jedincov a amatérskych okultistov, ho v súlade s touto utkvelou predstavou prekladajú ako „Koleso šťastia“ a nezabudnú dodať, že nikdy nijaké šťastie neprinieslo. V skutočnosti sa však názov skladá zo starých nemeckých slov g l i k a r a t a jeho význam treba chápať ako Združenie seriózných...

Názov Krámce zasa súvisel s nemeckým slovom k r a m označujúcim jednoduchý banícky príbytok slúžiaci na núdzové prespanie. Skupina takých budov tvorila jednu z trvalých bankských osád pod Kriváňom. Stála v hornej časti Podkrivánskej poľany, kde vtedy existoval už aj salaš a kde neskôr pribudla horáreň – jadro neskoršej osady Tri studničky. Iná banícka osada stála zasa v ústí Kôprovej doliny a nazývala sa Untergruben – Podbanksé...

Ako vidieť, baničilo sa v každom kúte krivánskeho masívu, a to počas niekoľkých stáročí, a pokiaľ ide o bankské podnikanie, v Tatrách naozaj nejestvuje známejšia banícka lokalita. Prečo je teda pomenovaná názvom, ktorý vnímame ako taký, čo s touto činnosťou nijako nesúvisí? A aký je vlastne význam tohto názvu?

Iste, poznáme tvrdenie, že pred niekoľkými stáročiami sa slovom „kriváň“ pomenúval kravský roh, ktorý vrch svojimi kontúrami vraj pripomína, poznáme aj iné, že toto slovo kedysi pomenúvalo chorobou skriveného človeka a že práve pre podobnosť akoby zakriveného štítu s takto postihnutým človekom začali obyvatelia horného Liptova nazývať vrch práve týmto názvom. Ba vieme aj to, že roku 1788 geograf Johann Fichtel použil na jeho označenie slovné spojenie Krummhorn, za ktorým zrejme naozaj stál vtedy domorodcami používaný názov označujúci krivý vrch. Zároveň je všeobecne známe aj to, že približne v tom istom období bolo na označenie tohto štítu tiež použité na prvý pohľad zvláštne spojenie C a u d a b u b u l a – V o l í, resp. Hovädzí chvost!

Vznikol takýto názov náhodou? Určite nie, len ho musíme dať do súvislosti so spojením, ktorého preklad stavia pred nás názov typu Kravský chvost a ktorý bol použitý na označenie spišskej obce Kravany a mal podobu K u h s c h w a n z. Potom nám bude tvar Cauda bubula pripadať skôr ako laický preklad práve takéhoto či veľmi podobného názvu, ktorý však vonkoncom nevznikol v tom význame, aký diktuje prvoplánový preklad, ale skôr ako spojenie dvoch starých nemeckých výrazov, a to k u n i, resp. k u y n i a s w a n i s! Prvý označoval rudu, druhý výnosnú banskú žilu! Bolo teda v histórii Kriváňa aj obdobie, keď bol označovaný ako na rudu bohatá lokalita! A čo ak sa názov Kuhschwanz neskôr posunul do podoby K r y g s c h w a n s (Krygswanis) – Banská žila, teda Vrch bankských žíl? Nuž, bolo by to vzhľadom na jeho históriu oveľa výstižnejšie pomenovanie ako Kriváň či Krummhorn, veď tento vrch ako „krivý“ vnímame len vďaka jeho názvu a ako naozaj „krivý“ pri pohľade napríklad zo spomínaného Belanského či Hýb, ktoré predstavovali základne krivánskych baníkov, vôbec nevyzerá. A od starého nemeckého tvaru Krygswans vedie k slovensky znejúcemu Kriváň naozaj len krôčik...

Čo ak sa názov Kriváň, samozrejme, aj s ohľadom na tvar vrcholovej časti štítu, naozaj vyvinul práve z tohto názvu? Veď jestvovalo a bolo naozaj v období, keď názov vznikol, používané slovo „kriváň“ v každodennom rečovom prejave? A jestvuje dnes? Čo ním vlastne označujeme? Určite nie krivého človeka a určite nie roh hovädzieho dobytku! Existujú však dva ďalšie horské masívy, a to v Malej Fatre, označené názvami Malý Kriváň a Veľký Kriváň, pričom ich vrcholy sa určite nevyznačujú krivosťou! Zato však obce založené na ich úpäti už svojimi starými názvami Scudchan (Sučany) a Turan (Turany) jasne naznačujú, že ich zakladali baníci – slovo t u r, základ druhého názvu, už poznáme, označuje „baňu“ a s u d a n je staré nemecké sloveso s významom ťažiť osievaním, teda rýžovať drahé kovy! Okrem týchto treba pripomenúť aj dolinu ležiacu na opačnej strane fatranských Kriváňov, dnes nazývanú Vrátna, ktorej názov vznikol nesprávnym prekladom spojenia T u r t a l, T o r t a l – Banská dolina, či fakt, že názov Kriváň sa opakuje v takmer všetkých pohoriach Slovenska, ale napríklad aj v tatranskom podhorí (Waksmundská dolina – Šoltýske vrchy), a nikde nepomenúva skutočne krivý vrch, v prípade Šoltýskych vrchov dokonca rozľahlú lokalitu! Ale aj fakt, že tvar K r i v á ň sa vyvinul a začal byť kedysi dávno používaný aj na označenie obcí(!), v ktorých sa takisto baníčkovalo, a to obcí Kriváň a Podkriváň neďaleko Detvy (názov, mimochodom, odvodený od slova d e l – banský diel)! A že najstarší názov tej druhej sa zachoval v podobe Trha, čo je nepochybne zle zapísaný tvar Turhau – Banská osada! Ba názvom Kriváň je nazývaná aj týmto krajom pretekajúca rieka...

Pozoruhodným v tejto súvislosti ostáva ale aj fakt, že poľské tatranské názvoslovie tiež nepovažuje názov Kriváň odvodený od slova „krivý“. Pre toto prídavné meno má poľština výraz „krzywy“, na označenie Kriváňa však používa tvar Krywań!

Ako to teda s názvom nášho národného vrchu vlastne je?

Istú formu odpovede ponúka, okrem vyššie naznačenej možnosti, aj rekapitulácia názvov, ktoré v tomto masíve zanechali tu vykonávané činnosti (Bane, Banské, Krámce, Hámor, Handel, Zahandel, Stupy...), či názvov prvých osád, čo pod Kriváňom vznikli (Kram, resp. Untergruben), ale aj vysoká frekvencia názvov, v ktorých sa spomína slovo „žlab“, predtým nepochybne r i n – povrchová baňa. Zvlášť medzi nimi vyniká žlab (nazývaný dnes Škaredý) G a r s t i g, čo je skomolenina odvodená od pôvodného stredovekého názvu G a n s i g – rudný.

Odpoveď ponúka aj skutočný význam pomenovania doliny ležiacej na juho-východnom úpätí Kriváňa, ktorá je dnes nazývaná Jamská a ktorej názov historici so sebe vlastnou logikou dávajú do súvislosti s „jamami“. Pravdepodobnejším sa totiž zdá tvrdenie, že súvisel so starým nemeckým výrazom j a n – Grundflach mit Ertrag, teda územie prinášajúce určitý výnos.

Dávna baňa (p o l) stojí aj v pozadí názvu používaného na označenie lokality ležiacej na južnom úpätí Kriváň v podobe Pavlova poľana. Nie náhodou sa v jej tesnej blízkosti nachádza Uhlisko. A názov susednej doliny, nazývanej dnes Suchá, nesúvisel so slovom d u y r r – suchý, ale celkom iste so starým výrazom d u y r s t e y n – hodnotná skala, teda ruda – či s podstatným menom d u r u, čo je tvar, ktorý neskôr nadobudol podobu t u r, t o r a označoval baňu!

Ale aj v samotnom masíve Kriváňa (takto je totiž tento na niektorých mapách, napríklad aj Mollerovej, zakreslený – ako rozľahlé územie, masív v pravom zmysle slova, do ktorého patria všetky doteraz i následne spomenuté lokality) nájdeme ďalšie dôkazy, ktoré umožňujú dať na položenú otázku kladnú odpoveď: Je ním napríklad názov v tesnej blízkosti ležiaceho vrcholu Krátka, ktorý na prvý pohľad nie je spätý s jeho výškou, ale odvodený od slovesa k r a t z e n – drviť, dobývať, ťažiť, driapať, škrabať, či názov iného blízkeho vrcholu, ktorý sa, hoci vonkoncom nie je ostrý, nazýva Ostrá. Tento názov má totiž pôvod v starom baníckom výraze j o s, ktorý označoval rudu...

Za zvlášť pozoruhodnú treba považovať skutočnosť, že starý germánsky jazyk poznal sloveso k r e u, k r i u – kopať, dolovať, pričom napríklad názov obce Krivany bol ešte v 13. storočí zapísaný v podobe Kriua, teda evidentne bol odvodený práve od tohto slovesa, a to vo význame miesto, kde sa kope (pô-

vodne Kriuuau). Nevznikol názov Kriváň v podobnom procese? A že bol tento naozaj považovaný za banícku lokalitu, dokazuje aj jeho stredoveký názov, ktorý sa zachoval v podobe Seibaihu (lokalita, kde sa preosieva ruda). Ostatne, aj Buchholtzom na začiatku 18. storočia uvádzaný názov Vysoká môže mať korene v slovese s rovnakým významom, a to b o t z a n, b u s a n, b y s a n. Veď čo ak jeho pôvodná, možno ešte z 15. storočia pochádzajúca podoba bola B y s s k a i d e (diel, kde sa kope) a práve táto sa v toku stáročí zmenila do spomenutej podoby?

Nuž, a ako posledný dôkaz o vyslovene baníckom charaktere masívu Kriváň je možné uviesť názov Špára. Dnes je používaný na označenie štrbiny v severovýchodnom výbežku krivánskeho vrcholu, v hrebeni, čo oddeľuje dolinu Zahandel od Nefcerky, pôvodne to však bolo označenie skalného tunela lievikovitého tvaru, ktorý pod štrbinou vytesali do skaly. Kde hľadať pôvod tohto názvu?

Zo slov, ktoré mohli byť v uvedených súvislostiach použité, prichádza do úvahy vlastne len sloveso s p e r e n. To v starej nemčine označovalo niekoľko navzájom nie veľmi príbuzných činností, no jednou z nich je tá, ktorú vystihuje dnešný výraz – dopraviť na vyššie položené miesto. Bolo použité, aby označilo činnosť, na ktorú tunel v skutočnosti vybudovali, teda na dopravu v severných zrázoch Kriváňa vyťaženej medi či striebra cez hrebeň vo vtedy používaných malých kožených mechoch. O takom jeho účele svedčí aj tvar, v akom bol do skaly vytesaný. Úzky otvor na južnej strane sa postupne rozširuje, až nakoniec – na strane Nefcerky, kde sa vrecia priväzovali na rumpál – dosahuje priemer viac ako jeden meter.

Názov Špára teda zrejme vznikol zo spojenia s p e r a u, ba ešte skôr zo spojenia s p e r l o c h, pričom pôvodne predstavoval názov označujúci baníkmi vytesaný skalný komín.

Mengusovská dolina

Ruda sa ťažila aj v ďalších častiach masívu, do ktorého patria Capie veže a ktorý je na starých mapách nie náhodou nazývaný Koperberg. Napríklad aj v jeho juhovýchodnej časti, teda v úbočí Patrie, ktorej názov historici dávajú do súvislosti so slovesom patrieť – pozeráť sa do diaľky. V skutočnosti sa z tohto vrchu až tak veľmi „nepatrelo“, pretože názov je pozostatkom spojenia patria metallum (zdroj kovov) používaného na označenie lokalít, kde sa nachádzali bane, čo predpokladá ťažkú prácu baníkov. Dokazuje to ostatne aj starý názov tejto časti Koperbergu v podobe K o p e r s c h a c h t.

Banícke aktivity tu dokazuje aj zdanlivo mystický názov najvyššieho (od



Emil Sedlák: Eva, kombinovaný pastel, 2014

Patrie na sever ležiaceho) štítu Satan či názvy v jeho bezprostrednej blízkosti sa vyskytujúcich satelitov s podobným „diabolským“ či „pekelným“ pozadím. Ich vznik treba vraj dať do súvislosti s pôsobením kláštora založeného na začiatku 14. storočia v Štôle, kde počas celej jeho existencie sídlili mnísi-alchymisti...

Alchýmia totiž okrem toho, že predstavovala i na to obdobie relatívne serióznu chémiu, ktorej poslaním bolo zefektívniť „transmutáciu“ kovov, teda proces, počas ktorého sa železné rudy vyššej kvality prostredníctvom takzvanej cementačnej vody menili na meď, predstavovala aj istú podobu vyššieho, len pre zasvätených určeného spirituálneho života. Preto sa v mnohých kláštoroch vyskytovali aj mnísi zaoberajúci sa výrobou „panacea“, čiže univerzálneho lieku, i takí, čo riešili výrobu „alkatestu“, čiže univerzálneho rozpúšťadla, separáciu „spiritus mundi“, teda výrobu prostriedku na posilnenie duševnej sily človeka, a takisto takí, čo skúmali možnosť výroby „quiescencie“ – vysoko účinného extraktu zo vzácnych hornín, posilňujúceho telesné zdravie –, alebo výroby „aurum potable“, tekutého zlata, ktoré malo zaručiť imunitu proti všetkým chorobám, či nápoja „elixir vitae“, teda hermetického lieku, čo mal predlžovať ľudský život. Ba i takí, čo sa pokúšali spustiť proces „paligonézy“, čiže rekonštrukciu živých organizmov z ich vlastného popola, či vytvoriť „homunkula“, bytosť, ktorá vznikla samoformovaním...

Ale držali by takýchto v kláštore jeho zakladateľa Máriášiovci, ktorým išlo o racionálne využitie podzemných tatranských ložísk? Pestovala sa v štôlskom kláštore naozaj najmä alchýmia spojená s mágiou a presvedčením, že je možné pri hľadaní výnosných ložísk využiť vo svoj prospech aj nadprirodzené sily? A bol práve toto dôvod, pre ktorý sa na Máriášiovcov patriacom tatranskom území zjavili názvy ako Satan, Satania dolinka, Diablovina, Pekelník či Čertova veža?

Diabol, čert, satan... Vládca podzemných temnôt, ktorý pod menom Lucifer (teda nositeľ svetla) mal byť tým najosvedčenejším spoločníkom mnohých majstrov-alchymistov a vyvolených z nich mal doviesť až k bájnemu svetlu vyššieho poznania. Ale uvažovali takto o ňom jednoduchí stredovekí tatranskí baníci? A pripúšťali vôbec jeho existenciu v prostredí, v ktorom sa dennodenne pohybovali? Nie je vytváranie tohto mysticko-okultného pozadia ich aktivít len výtvarom našej „racionálnej“ doby, v ktorej takzvaní odborníci vďaka zjednodušenému videniu minulosti nedokážu vysvetliť staré názvy, a tak si pomáhajú mýtom o stredovekom človeku zmietanom strachom z prostredia, v ktorom žil a pracoval, no ktoré vraj v skutočnosti nepoznal a vôbec mu nerozumel, o človeku vydanom napospas tajomným praktikám, ktoré ho mali

pred tmnými silami ochrániť? Mýtom o človeku, čo vraj z prítomnosti týchto síl permanentne prežíval hrôzu a strach, no napriek tomu v tej „ich“ lokalite celé roky pôsobil! Mýtom, ktorým však chýba akákoľvek logika a nedáva tatranskej histórii nijaký zmysel... Ako sa teda satan, diabol či čert dostali do názvov v masíve, ktorý bol odvždy spájaný s ťažbou medi?

Rovnako tak, ako sa dostal do názvov hojne sa vyskytujúcich v Slovenskom raji, kde však domorodci namiesto oficiálnej podoby Čertova hlava dodnes používajú spišský názov Tajbelskop! Cítia totiž, že názov nesúvisí s nijakým čertom, ale že je odvodený od úplne iného výrazu, a to od starého nemeckého výrazu *d e u p e* – hlboký, resp. hľbočina, teda aj baňa, ktorý po vývojových zmenách dospel do podoby *t e u b e*, v niektorých nárečiach do podoby *t a j b e l* či *t a j v e l*! Tá však bola neskôr stotožnená s nemeckým výrazom *T e u f e l*, ktorý už čerta naozaj označoval...

Rovnaký proces zrejme prebehol aj v názve najvyššieho štítu masívu nazývaného Koperberg. Aj tu sa na jeho označenie, pretože v ňom bola otvorená baňa, použilo vyššie uvedené staré nemecké slovo *d e u p e*. Aj ono však prekonalo pre dané prostredie prirodzený vývoj a nakoniec nadobudlo tvar, ktorý bol o nejaké to storočie neskôr pochopený v mysticko-okultných súvislostiach a takto aj, v podobe Teufelberg, vnesený do tatranského názvoslovía! V súvislosti s jeho ďalším upresňovaním zrejme zakrátko vyvstala potreba pomenovať aj menej významné satelity masívu, a to tak, aby sa slovo čert v názvoch veľmi neopakovalo. Vtedy si ich samozvaný tvorca spomenul na synonymá satan, pekelník či diabol a výsledkom boli dnes oficiálne používané názvy Čertová veža či Diablovina pre satelity najvyššieho Satana...

O tom, že sa v masíve dnešného Satana, napríklad v Červenom žľabe, naozaj museli v stredoveku nachádzať výnosné ložiská, vedel aj Jakub Buchholtz. Vo svojich spomienkach zo začiatku 18. storočia píše, že ich videl na vlastné oči, ba zdali sa mu ešte aj vtedy také bohaté, že vyzýval k obnoveniu ťažby!

Táto skutočnosť zakladá predpoklad, že okrem názvov s koreňom v už spomenutom starom nemeckom výraze *d e u p e* mohol niektorý z názvov, ktoré dnes používame na presnejšie označenie masívu Satana, vzniknúť aj ako nepresný preklad pôvodného názvu so základom v starom nemeckom výraze *h o l e k e n* – malá baňa či slovese *h o l e n* – vrtať, dobývať. Práve tieto slová môžu „mať na svedomí“, že sa v názvosloví našich hôr tak často zjavujú názvy typu Peklo, Pekiello, Pekelník a podobné a že sa tieto zjavili aj v masíve nazývanom Koperberg. Pri preklade názvov, čo z nich vznikli, boli totiž považované za tvary odvodené od slova *H o l l e* – peklo...

A ako vznikol „modernejší“ názov masívu Koperberg, teda Hrebeň bášt? Mno-

hým sa zdá, že vďaka podobe miestnych skalných útvarov na bašty (veže) tvoriace súčasť mestského opevnenia, no pravdepodobnejšie je, že pôvodne bolo v ich staršom názve použité prídavné meno *b a s t e r i c h* – desivý, prívlastok použitý už ako reflexia existencie spomínaných pekelných názvov. Prvý raz sa totiž zjavil v podobe *Basterichtuyrme* a až z neho sa vyvinul tvar *B a s t e i g r a t*.

Rovnako ako zrúzy Satana bol zrejme výnosný aj masív vypínajúci sa v samom závere Mengusovskej doliny, ktorého vrcholy však dnes nesú názvy *Volovec* (mengusovský), *Volí chrbát* či *Volia veža*. Historici síce o nich s neochvejnou istotou tvrdia, že vznikli (rovnako v Mlynici!) vďaka práve tu sa popásajúcim volom, ktoré sem mali vyháňať gazdovia z Mengusoviec, no v skutočnosti majú uvedené názvy podstatne menej romantické pozadie: *Masív Volí chrbát* sa v dávnej minulosti nazýval *Josenruycke* – *Rudný chrbát*, pričom aj tento označoval prítomnosť rudy v masíve. (Veď z druhej strany označovali tento hrebeň v podstate zhodným názvom *Fiskakamm*!) Neskôr, keď povedomie o baníckej minulosti doliny zaniklo, sa ale pôvodný názov posunul do tvaru *Ochsenruycke*, ba vznikli aj názvy *Ochsenberg* či *Ochsenturm*, ktorých preklad stvoril spomínané „pastierske“ názvy (*d e r O c h s* – *vôl*). Podobný proces prebehlo aj pri vzniku názvu vrchu *Volovec* v Západných Tatrách či názvu *Volovské vrchy* pre banícky exploatovaný masív vo východnej časti Slovenského rudohoria – aj v pozadí týchto názvov pôvodne stál starý nárečový výraz po nemecky hovoriacich miestnych baníkov *j o s* – železná ruda.

O prítomnosti rudy v tomto kúte doliny svedčí aj názov dolinky zdanlivo pomenovanej po zvierati, vlastne živočíchovi, čo sa v tatranskom názvosloví vyskytuje najčastejšie – až tridsaťtri ráz! Stredovekou mágiou sa opäť oháňajúci historici tvrdia, že to nie je náhoda, lebo aj žaby, podobne ako už spomínaní diabli, satani, čerti a ostatní pekelníci, boli tvormi, čo v predstavách stredovekých baníkov ochraňovali podzemné poklady, tak ich nemohli pri tvorbe miestneho názvoslovia vynechať. Veď žaby boli aj médium, čo dokázalo ukázať cestu k drahým kovom skrytým v podzemí, pomôcť pri transmutácii kovu obyčajného na kov vzácny i stať sa sprostredkovateľom medzi svetom pozemským a svetom podzemným, čo skrýva nedozerné množstvo pokladov. Vraj preto dnes nájdeme pod *Volím chrbtom* názvy *Žabia dolina*, *Veľké*, *Malé* či *Vyšné Žabie pleso*, *Žabí potok*, *Žabia veža*, *Žabie sedlo*, ale i *Žabí kôň*...

Ako však tieto názvy vznikli v skutočnosti?

Pri pátraní po rozumnej odpovedi si treba uvedomiť, že prídavné meno „žabie“ kedysi dávno v nemčine odvodzovali od podstatného mena, ktoré malo tvar *k r o t a*, a teda tvar *Krotatal* – *Žabia dolina*, ktorý zrejme stál na začiat-

ku všetkých spomenutých dnešných názvov, mohol poľahky vzniknúť prostým posunutím pôvodného názvu Kratzental – Krotzental (sloveso k r a t z e n – lámať) označujúceho dolinu, v ktorej sa láme skala, teda dobýva ruda, do nárečovej podoby K r o t e n t a l. Lebo naozaj veľmi pravdepodobným faktom ostáva, že aj v tejto časti Mengusovskej doliny kedysi vyvíjali svoje aktivity baníci – netreba zabúdať, že podstatná časť Žabej doliny mengusovskej vybieha pod hrebeň, ktorého názov má korene v spomenutom slove j o s – ruda! Zvlášť pravdepodobným sa takýto pôvod názvu stane, ak si pripomenieme, že už jazyk starých Germánov poznal sloveso k r a t, resp. k r e t...

Starý názov doliny sa však zjavuje aj v podobe Froschental. Jeho základom zasa mohol byť iný vyhľadávanie rudy pomenúvajúci výraz, a to staré nemecké sloveso v o r s e n – odkrývať, resp. dobývať, ktoré sa mimovoľnou prešmyčkou posunulo do tvaru f r o s e n a potom f r o s c h e n. Aj ono sa mohlo stať základom názvu, v ktorom sa po ďalších jazykových kotrmelcoch ustálil iný starší názov Žabej kotliny mengusovskej v podobe F r o s c h e n t a l.

O veľkej pravdepodobnosti takéhoto vývoja svedčí aj fakt, že názvom Žabie či Žabia je v Tatrách niekoľkokrát označená aj lokalita, v ktorom žaba vôbec žiť nemôže, pretože ňou nepreteká potok a ani sa tam nenachádza pleso.

Za súčasť Mengusovskej doliny bola a je považovaná aj časť dvíhajúca sa na severovýchod od Popradského plesa, tá, v ktorej sa nachádzajú Zlomisková dolina a Dračia dolinka.

Názov tej prvej je tatranskými historikmi dávaný do súvislosti so „skalnými zlomiskami“, ktoré sa vraj do doliny zrútili zo „zvetraných okolitých štítov“ – zrozumiteľným jazykom povedané, s mohutnými skalnými blokmi, ktoré sa mali uvoľniť zo štítov, čo sa vypínajú nad dolinou. Takéto vysvetlenie je však neprijateľné z niekoľkých dôvodov. Prvým je skutočnosť, že spomínaných „zlomísk“ neleží na dne Zlomiskovej doliny o nič viac ako v hociktovej inej tatranskej doline, druhým, že nad dolinou sa vypína vlastne len pomerne plytký masív Tupej, z ktorého sa do doliny až tak veľa „zlomísk“ zrútiť nemohlo, a tretím, najpodstatnejším, je zlý preklad pôvodného názvu doliny. Jeho základom bolo totiž prídavné meno t r u y m e r. To v daných súvislostiach pomenúvalo pre dolinu charakteristický jav, a to jej vybočenie z hlavnej osi Mengusovskej doliny, teda jej zalomenie. Verziu, že názov by mal mať podobu Zalomená dolina, podporuje aj fakt, že existoval starý banický „terminus technicus“ v podobe t r u y m m e r g e s t e y n, ktorý nepomenúval „dolámané“, ale „zalomené“, teda ťažšie prístupné ložisko rudy. Nuž a úplne posledným dôkazom o takomto pomenovaní je v nemčine bežne používaný zvrat „sich in zwei Truymmer teilen“, ktorý môžeme preložiť ako „rozvetvovať sa“...

A ako je to s názvom Dračia dolinka a ďalšími s podobným základom?

Drak v alchymistickej mytológii vystupuje ako obľudnejšia podoba hada. Ten podľa kabalistického výkladu javov predstavuje symbol pádu do zajatia hmoty, z ktorého je možné uniknúť len pomocou alchýmie. V jednoduchšom výklade však had predstavoval symbol nekonečnosti siahajúcej až do podzemných priestorov. Ak žaba mala schopnosť vyniesť ich poklady vo svojom vnútri, had to zasa dokázal vďaka povrchu svojho tela. Preto sa v minulosti had, a to najmä had tatranský, často zobrazoval so zlatou korunkou na hlave.

Bola to však naozaj mágia a alchýmia, na základe ktorých v závere Zlomiskovej doliny vznikli názvy Dračí štít, Dračia dolinka, Dračie pleso či Dračí hrebeň, ale aj Dračie veže, Dračia hlava či Dračia stena – Drachenwand – Šarkanô, čo je starý názov masívu Ošarpance?

Odpoveď má rovnakú podobu ako v prípade názvov spojených s údajnými obyvateľmi pekelných temnôt: Samozrejme, že nie! Už len preto nie, že ani v tomto prípade by baníci nenavštevovali dolinu, ktorú predtým skrze názov označili za sídlo pre nich nebezpečnej sily! Najmä však nie preto, že jeho základ tvorí staré nemecké sloveso *d r a h a n*, s ktorým sa ako s takým, čo označuje dolovanie rudy v tatranskom názvosloví, stretneme ešte v niekoľkých ďalších názvoch (napríklad Drechseltal v Belianskych Tatrách).

A v ktorej časti doliny sa táto činnosť vykonávala?

Veľa naznačuje aj donedávna používaný názov Drachenwand – Šarkanô, z čoho sa vyvinul dnešný názov miestnych skalných veží v podobe Ošarpance. Nezdá sa totiž pravdepodobné, že by sa vždy vzťahoval len na malú časť východnej steny Vysokej.

Nepochybne ju pomenúval celú, a to zasa nasvedčuje možnosti, že za „dračí“ (v skutočnosti ale banský) štít bol v minulosti považovaný takmer celý masív dnešnej Vysokej, teda najmä tá časť, čo východnou stenou spadá do Dračej dolinky...

(Úryvok z pripravovanej knihy)